

A TERMÉSZETI NÉPEK LÉLEKTANA.

I. A tárgy és felosztása.

Azt a népcsoportot, amelyről jelen tanulmányban szó lesz, hol primitív, hol természeti népeknek nevezik. A primitív elnevezés kedvelői hangsúlyozzák, hogy ez a jelző nem jelent lebecsülést, hanem a kultúremler magatartásától való megkülönböztetést. Ez a magyarázat kissé erőszakoltnak látszik, mert vannak szavak, amelyek kimondottan értékelésre szolgálnak és a primitív ezek közé tartozik.

Mások természeti népeket emlegetnek. Ha a természet ellentétének a technikát vesszük, akkor a természeti jelző olyan életformát jelöl, amelyben kevesebb a gépesített vonás mint a mi életünkben. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezeknek a népeknek a viselkedése megmaradt az eredeti állapotban, hiszen még a legelmaradottabbnak látszó népek is hosszú fejlődésen estek át és nagyon is különböznek az ősembertől. Danzel a homo fabert a homo divinánssal állítja szembe, tehát ezeknek a népeknek legjellemzőbb vonását a mágikus törekvésben látja. Jóllehet a homo divinans elnevezés helyesebbnek látszik a primitív és természeti jelzőnél, mégsem azt használom, mert még nem ment át a köztudatba és így zavaró lehet.

Az is vitatható, hogy szabad-e ezeket a népeket közös nevezőre hozni és általában tárgyalni a viselkedésformájukat, hiszen olyan sokféle természeti nép van. Danzel és még többen mások azt állítják, hogy a lényeges vonásokban feltűnő megegyezés van náluk. Wundt érzi ennek az általánosításnak a hátrányait és négy különböző fokról beszél az emberiség fejlődésében. Az elsőt

primitívnek nevezi és a horda-állapotot tartja reá jellemzőnek. A második fok szerinte a totemisztikus kor, amelyben kialakul a törzsi szervezet, s a közösséget szokások irányítják. A harmadik a hősök és istenek kora, amikor a törzsből létrejön az állam, s az emberi közösség nemzetté fejlődik. A negyedik fejlődési fok a történeti kor, az emberiségre való felemelkedés ideje.

A wundti fejlődési fokok közül az első és második nem választható el élesen, hiszen inkább csak a külső életforma és nem a lelki beállítottság különbözik, melyet danzeli kifejezéssel varázsló, mágikus jellegűnek nevezhetünk. A harmadik és negyedik fok viszont világosan túlhaladja azt a lelki habitust, amiről szó lesz, mert azoknak életformája kialakultabb, racionálisabb. Tehát még Wundt alapján is lehet a természeti népek lelki alkatát egységesnek venni és általánosságban jellemezni.

A természeti népek lélektana már bizonyos múlttal bír és mint ilyen három részre osztható, a) A legelső feljegyzéseket, megfigyeléseket utazóktól kapjuk. Ezek a megfigyelések legtöbbször rendszertelenek és leíró jellegűek. Amennyiben magyaráznak, magyarázatuk heteronóm, valamely nép lelki sajátosságait nem lelki mivoltából, hanem külső tényezőkből, így például a fajból, klímából vezetik le, pedig az ember nem egyszerű függvénye a környezetnek, hanem összehangolódik azzal állandó kölcsönhatásban; A néplélektan tudományos megalapozói, Lazarus és Steinthal, akik ugyan nemcsak a természeti népekkel foglalkoznak, de módszerük igen ösztönzően hat azok lélektanára. Ők ugyanis azt hangsúlyozzák, hogy a népet az egyénekből megérteni nem lehet, mert a nép több és más, mint az egyének pusztja összessége, b) A tudományos értelemben vett néplélektan igazi megalapítója Wundt, aki a herbarti elem-lélektan szemből a teremtő szintézis elvét vallja és ezzel előkészíti a modern lélektani szemléletet. Szerinte nemcsak az egyénekből nem lehet megérteni a népet, hanem egyes életjelenségekből sem a lelki élet egészét. Felhasználva a főleg angol kutatóktól kifejlesztett kulturális antropológia adatait, ő írja az első rendszeres néplélektant, c) A Wundt utáni kutatók a néplélektanba is beviszik a kísérleti módszert, a helyszíni tapasztalást. Mindjobban az emberi magatartás egészéből kiinduló motívumkutatás lép előtérbe. Nem elégednek meg a különböző helyze-

tekben tanúsított viselkedési módok leírásával, hanem keresik azok okát és célját. Több alapvető, modern munka jelent meg a természeti népek lélektanáról. (L. a tanulmány végén levő irodalmat.)

A természeti népek lélektanának még sok kérdése vár megoldásra. A fejlődést eddig keresztmetszetben mutató kutatások kiegészítésre szorulnak, még nagyon sok természeti népről nincsenek alapos, rendszeres lélektani munkák. A természeti népek fejlődését hosszmeteszben is vizsgálni kellene. Csupán egyes megjegyzésekben értesültünk eddig arról, hogy a természeti ember lelki alkata hogyan változik az életkorral. Szokás a primitív felnőttet a kultúrgyermekkel összehasonlítani, pedig sokkal természetesebb lenne az egyenlő életkornak összehasonlítása. Általánosan párhuzamot vonnak a beteglelkű kultúremler és a primitív ember között, de nincs kidolgozva az egészséges és beteglelkű természeti ember összehasonlítása. A genetikus szemponton belül nemcsak a hasonlóságok, hanem a különbségek is teljesebb kidolgozásra várnak. Nem tudjuk például, hogy a primitív férfi és nő lelkileg miben különböznek egymástól. Alig vannak monográfiáink a természeti emberekről. Igaz, hogy elsősorban a természeti nép mint közösség lélektanáról van szó, de az egyesben megtalálható az általános és az általánosban az egyese Végül a jól kidolgozott primitív néplélektant bele kellene illeszteni egy egyetemes fejlődéslelektanba, amely Werner Heinz elgondolása szerint a lélektan minden összehasonlító ágát rendszerbe foglalná.

Ami már most a természeti népek lélektanának módszerét illeti, az általános lélektani módszerek használatosak, úgymint a megfigyelés és kísérlet, sajátos módszer nincs. A megfigyelés itt termékenyebbnek mutatkozik a kísérletnél. A megfigyelés anyagául szolgálnak az ú. n. objektív alkotások; ilyenek a nyelv, rajzv zene stb. Természetesen ezeket magyarázni csak az élő emberi viselkedéssel való egybevetés által lehet. Ezért az életmódot helyszínen tanulmányozó kutatók adják a legértékesebb anyagot. Egyes expedíciókban híres pszichológusok vettek részt, de az etnológusok munkája egxelőre kiadósabb.

Tárgyalási menetünk követhetné a természeti népek viselkedését egyes lelki funkciók, vagy kultúrfokok szerint. Mivel

azonban a fejlődésfokok feltevésében kevés támaszpontot lelünk, az egyes lelki működések elemzése pedig szétdarabolással jár, természetesebbnek tűnik fel az életmozzanatok szerinti csoportosítás; ezért először bemutatjuk mindennapi életüket, másodsor pedig ünnepélyes, rendkívüli élethelyzetekben való magatartásukat.

II. *Mindennapi életük.*

A természeti ember mindennapi élete a természettel való általános kapcsolatából, foglalkozásszerű tevékenységéből, táplálkozási, öltözködési módjából, települési szokásaiból, törzsi szervezetéből és nyelvéből ismerhető meg legtipikusabban, azért a következőkben ezekről lesz szó.

1. *A természettel való kapcsolatuk.* A természettel sokkal erősebb, osztatlanabb egységben élnek, mint mi, ennyiben jogsult a természeti ember elnevezés. Nem érzik, hogy ők mások, mint a vidék, ahol élnek, a vidék hozzájuk tartozik és ők a vidékhez. Nem szívesen hagyják ott a földjüket és amennyiben mégis idegen földre kerülnek, fontosnak tartják az azzal való kapcsolat megteremtését. Afrika némely törzsénél az idegenből hozott asszonynak a levesébe jó ideig mindennap egy kis földet tesznek, hogy hozzászokják ahhoz. Amint a példa mutatja, a földdel való kapcsolatot nem szelleminek, hanem materiálisnak vélik és materiális úton akarják létrehozni. Ez a lélektanban realizmusnak nevezett jelenség gondolkozásuk egy olyan tulajdonságát mutatja, amellyel a gyermeklélektanban is találkozunk.

A természeti jelenségek ismétlődésében nem keresik a törvényt, hanem a világszellem szeszélyes megnyilvánulását. Ezért varázslattal igyekeznék befolyásolni azt, de megváltoztatására nem törekednek. Természetesnek tartják, hogy eddig is így volt és ezután is így lesz. A természet csak annyiban érdekli őket, amennyiben életükre jó vagy rossz irányban hat, illetőleg ilyen szándékot látnak benne. Bizonyosak afelől, hogy a természetben is minden az emberi élet mintájára megy végbe. Ez az antropocentrikus szemlélet a külvilág tárgyait is lélekkel, szellemmel ruházza fel. Az új-guineai pápua szerint a hold asszony, a félhold a csónakja, az est-hajnali csillag a kutyája. Az ani-

mizmus is olyan vonás, melynek analógiáit a gyermeklélektanból ismerjük.

A természeti jelenségekben a szellemek nemcsak büntetésüket, vagy jótetszésüket nyilvánítják, hanem útmutatást adnak a jövőre is. Ha aa előjel rossz, mindent elkövetnek annak megkerülésére; így zajt csapnak, hogy bizonyos vészjósló madarak kiáltását ne lehessen hallani.

Mivel a természet jelenségeit jó és rossz szellemek idézik elő, befolyásukat növelni, vagy csökkenteni lehet bizonyos mágikus eljárásokkal. Peruban például napfogyatkozás idején izzó nyilakat hajigálnak az ég felé, hogy kisüssön a nap. Az animizmus tehát a mágia gyakorlatára vezet.

A természeti erőket nem mindenki, hanem csak egyes kiváltságos emberek tartják hatalmukban. Ezeket annyira tisztelik és félik, hogy őket választják meg papoknak, törzsfőnököknek. Brit-Kolumbiában az indiánok azt gondolják, hogy *SÜL* ikrek képesek befolyásolni az időjárást, mert az eső és szél az ő lélegzetük. Az észak-ausztráliai mara-törzs szerint az esőt úgy lehet kihívni, hogy az „esőcsináló” bemegy a tóba és elénekel ott egy varázsdalt. Majd vizet vesz a kezébe, szájába és szétköpködi azt a világ négy tája feléi Végül magát is leönti vízzel és a vizet szétfröcsköli. A természeti jelenségeket mesterségesen létesítetteknek (artificiálizmus) gondolják, akárcsak a mi kultúrkörünk gyermekei.¹

2. *Foglalkozásaik.* Foglalkozásszerű tevékenységeik az önfenntartás szolgálatában állnak és a természettel szoros kapcsolatban maradnak. Abból élnek, amit a természet ad nekik, gyűjtenek, vadásznak, halásznak. A foglalkozások üzésének kialakult módja van, amennyiben törzsi szervezetben élnek. Ezekről a szokásos eljárásoktól eltérni nem lehet már csak azért sem, mert minden munkát »közösén végeznek. Amint a természetben végzett foglalatosságuk, úgy a természettel kapcsolatos ünnepeik is közösek. A vegetációs ünnepeknek náluk nemcsak szórakozás és pihenés a célja, hanem a természet termékenységének fokozását is szolgálják; a termés nagysága és jósága ugyanis egyenes arányban van a természeti ünnepek sikerével.

¹ Piaget kutatásai a gyermeki gondolkodásról ezeket az analógiákat részletesen kidolgozták.

A természet életét nemcsak ünnepekkel, hanem mindennapos varázslásokkal is lehet befolyásolni. A Brit-Kolumbiában élő indiánok szerint a halak száma növekedik, ha úszó halak képmását a tengerbe dobják.

A törzsi közösség nemcsak a foglalkozás módját szabja meg, hanem egyes foglalkozásokat nemek szerint el is különít. A vadászat és halászat leggyakrabban a férfi privilégiuma, viszont a föld művelése és a termés betakarítása sok helyen az asszonyra hárul. Dél-Amerikában az indiánok szerint az aszszony tudja a földet termővé tenni, mivel ő szüli a gyermeket is. A malájoknál a rigst szintén a nő takarítja be, még pedig derékig mezítelenül, hogy a rizsnek ne legyen sok héja. Gr aebner szerint a családi leszármazás matrilineáris ott, ahol a földművelés a nő kezében van. A pásztornépeknél viszont általában véve patrilinear is leszármazás van, a pásztorkodás pedig jelenlegi ismereteink szerint mindig és mindenütt elsősorban férfi-foglalkozás volt. Graebner azt is megjegyzi, hogy a földművelő népeknél a patrilineáris leszármazás akkor következik be, amikor a földet már eszközökkel művelik és erre a nő nem lévén képes, a férfiak átveszik tőle a munkát.

A természeti népek a föld termékenységét a nemi élettel kapcsolatba hozzák azáltal, hogy orgiákkal akarják a természet adóképeségét növelni és bizonyos foglalkozásokat nemhez kötnek. A kettő kapcsolatba hozása látszik egy másik tényből is, ahol az eddigiekkel ellentétben a viszonyt fordítottan gondolják és az embertől szexuális önmegtartóztatást kívánnak a föld termése idején. Nikaraguában a kukorica vetése és aratása között például tilos nemi életet folytatni.²

A föld életének periodikus volta vezeti el a természeti embert bizonyos időszemlélethez. De nemcsak a természet, hanem az ember életében is észrevesznek bizonyos periodicitást és azt igen gyakran a természet változásával hozzák kapcsolatba, így pl. a holdváltozást és a menstruációt. Amennyiben már naptárunk is van, azt egészen antropocentrikusan állítják össze, Mexikóban például a naptár a jó és rossz események sorozata.

² Ez a szokás érdekes módion, nálunk is jelentkezik némely vidéken, ahol aratás idejére a férfiak külön költöznek. (Györfly István prof. közlése.)

3. *Táplálkozásuk.* Mivel nincs a természeti népeknek időre beállított életrendjük, úgy az étkezésük ideje is bizonytalan, akkor esznek, ha van ennivalójuk. Kezdetben csak gyűjtik az ennivalót, magasabb fejlődési fokon – amikor tudnak előállítani tüzet – már készítik. Az ételt először a tűzben, meleg habban közvetlenül készítik el és csak később használnak edényeket az ételek tartására és készítésére.

A táplálkozás szerintük nemcsak az öfenntartásra szolgál, hanem lelki változást is jelent, az állatok és növények tulajdonságai átvándorolnak beléjük evés alkalmából. Közép-Ausztráliában például azt hiszik, hogy a kenguru meleg vértől az ember erős lesz. Az evés tehát szerintük mágikus folyamat, titokzatos erők költöznek általa az emberbe.

Az evés és a nemi élet között is kapcsolatot tételeznek fel. Több primitív nyelvben enni annyi jelent, mint koitálni. A trobriándok nem ismervén a koitus és a fogamzás közti kapcsolatot azt gondolják, hogy akkor lesz egy férfinak és nőnek gyermeke, ha együtt étkeznek.

A törzsi szabályok az evés terén is igen szigorúak. Pontosan meg van határozva, hogy kinek mit és hogyan szabad elfogyasztania. Közép-Ausztráliában azt tartják, hogy a terhes asszony nehezen szül, ha tüskés hangyászból eszik. Ha kígyót enne, a magzat kígyóvá változnék méhében és megharapná őt. Az előkelők, a főnök még több evési tilalommal korlátozottak, mint a törzs tagjai.

A totemisztikus közösségben a totem-állat élvezése tilos. Csak bizonyos ünnepeken, meghatározott szertartás keretében részesülhetnek a totem-állatból, hogy rajta keresztül őseikkel és egymással a kapcsolatot megerősítsék és részesedjenek a totem-állat tulajdonságaiban. Wundt szerint a kannibáлизmus csak a totemisztikus közösségekben jelentkezik, mert itt alakul ki az a felfogás, hogy a megevett személy tulajdonságai átmennek az élvezőbe. A kannibáлизmusnak két fajtát ismerjük, az endo- és exokannibáлизmust. Van, ahol a betegeket, öregeket vagy halottakat eszik meg, másutt, az ausztráliai piccsentáráknál minden második gyermeket, hogy ezáltal az életben maradottak kétszeres erőre tegyenek szert. Exokannibáлизmus esetében csak más törzsek tagjait falják fel, különösen háború idején. Vannak

helyek, ahol a kannibáлизmus szórványos jelenség és csak nagy hűség alkalmából kényszerülnek rá.

Egyes kutatók szerint az érintési tilalom is a kannibáлизmus-mussal motiválható. Akit tilos érinteni, azt nem lehet felfalni. A főnök személye igen sok helyen érintési tilalomnak alávetett, ezzel védi endokannibáлизmus esetén különleges helyzetét a törzsszel szemben. A tabu szokások azonban általában a kiváltságos személyektől kiinduló numinózus rettegésre vezethetők vissza: a betegben, látnokban, a terhesben és a hatalmasban félelmes démonok jelentkeznek, akiktől jobb távolmaradni és akik bénítanak.

4. *öltözködésük, településük.* A gyermekek egészen a serdülésig legtöbb helyen mezítelenül járnak. A ruházkodás tehát a nemi étellel kapcsolatos és annak mintegy a takarására szolgál. A nemi életet élők, vagy legalább is az arra érettek elfedik magukat, elsősorban a genitális részeket, hogy ezáltal csökkentsek másokra nézve a szexuális kísértést. Afrikában a nuer-nők asszonykorukban kapnak pálmalevélkötényt. Más afrikai törzseknél csak az első terhesség idejétől fedik be a vaginalis részt. Ugyancsak Afrikában több helyen a fiúk a beavatási szertartás után hordanak övet.

A természeti népeknél a ruhaféle nemcsak a nemi szervek eltakarására szolgál, hanem az ünnepélyesség kifejezésére is. A Salamon szigetek egyikén, Owa Rikin ünnepek és tánc alkalmával mindenki levelekkel ékesíti magát tekintet nélkül életkorára. A főnök, a sámán, az orvosember más ruhát hord mint a többiek, a ruhából tehát a rangra is lehet következtetni.³

Áttérve a lakásukra, a legkezdetlegesebb lakhely a barlang, ha az nincs, ágakból tákolnak össze maguknak egy szélvédett sarkot, ahol az időjárás viszontagságával szemben keresnek menedéket. Először kúp alakú házakat építenek, majd később cölöpökre emelik azt.

A házépítésben az egész törzs résztvesz, s annak építése és avatása is a törzsi szokások szerint történik. A közösség ebben is erősebb az egyénnél, de az egyén nem is kíván a közösséggel

³ Érdekesen írja le Köhler, hogy a csimpánzok jókedvű ugrándaiban szívesen díszítik magukat rongyokkal, láncokkal.

szembehelyezkedni. A ház helyét a törzs területén belül, a közeli rokonok szomszédságában választja ki a családfő. A telekválasztás tehát egyéni jog, meghatározott kereten belül. Owa Bikin a főnök háza egészen más, mint a többieké. A sámán maga épít magának házat, ahol nem lakik, hanem a varázsláshoz szükséges eszközöket tartja s itt esik transzba. A csónakoknak is külön házat építenek, s mivel az élelmiszer nagy szerepet játszik, annak megőrzésére a családok külön kis házat építenek. Itt még a súlyos betegeknek is külön házuk van. A nők részit vesznek ugyan a házépítésben, de abba csak az avatáskor léphetnek be, még pedig meghatározott sorrendben. Először a férfi testvére, majd a felesége és végül a többi nőrokon megy be.

Nemcsak a házépítésnek és felszentelésnek, hanem a törzs letelepülésének is meghatározott módja van a természeti népeknél. Ebben is a közösség dönt, az egyén nem kezdeményezhet semmit a törzs beleegyezése nélkül. A melanéziai Trobriánd szigeteken a település két, szint© teljesen zárt körben történik. Középen van a főnök lakóháza és élelmiszerháza. Az utóbbi, a jam-ház sokkal díszesebb az elsőnél. A főnök két háza között volt régebben a temető, amit most az európaiak parancsára a telepen kívül helyeztek el, de a temetési szertartást még mindig itt tartják. A volt temető mellett van az ú. n. tánctér, minden közérdekű dolog itt folyik le. A belső körben laknak a törzs-főnök feleségei, gyermekei és ezeknek anyai rokonai, mivel a leszármazás itt matrilineáris. A külső körben laknak a törzs kevésbé előkelő, vagyis a főnökkel rokoni kapcsolatban nem lévő tagjai. A két kör között utca van, mindennapi életük itt zajlik le.

5. *Törzsi szervezettség.* Többször említettem már, hogy a természeti népek élete a törzs szigorú szervezetén belül folyik le, szükséges tehát, hogy most a törzset önmagában vegyük vizsgálat alá, A törzsi közösség az eredeti őshordaállapotból jött létre és Ázsia kivételével szinte mindenütt totemisztikus. A totemizmus társadalmi rendszer, vallási elemekkel keverten. Wundt szerint háromféle totem van, mégpedig állat, növény és élettelen tárgy, mint az ausztráliaiak csurungája. Légrégibbnek és leggyakoribbnek az állatotemetet tartják. A totem a fétistől eltérően nem az egyén, ha-

nem inkább a faj, szóval valamely specieshez tartozó összes példány démona. A törzsi totem mellett ismerünk azonban nemi és egyéni totemet is, az utóbbi az alteregonak felel meg.

Mi a törzsi állattotemizmus? Az egy totemállathoz tartozó törzs tagjai ősüknek a totemállatot tartják. A törzs tagjai a totemállatról nevezik magukat, az állat képét címerként használják, testükre festik és tetoválják, nagy ünnepeken az állat bőrében jelennek meg. A totemtörzs klánjai, vagy bizonyos szubklánjai közt exogámia, külházasodás áll fenn. A totemállat védi a törzset, jóslásokat közöl velük, ha ragadozó, még akkor is megkíméli a törzs tagjait. Akit mégis megtámad, azt kidobják törzs kötelékéből, nehogy a totemállat haragja miatt az egész törzs szenvedjen. A totemállatot megölni, megenni csak kivételes alkalmakkor szabad, a külön e célra rendezett ünnepen. Ha a totemfajhoz tartozó valamely állatpéldány elpusztul, nagy embernek kijáró tisztességgel temetik eh

Mi az eredete a totemisztikus közösségnek? Durkheim szerint a közösség a tisztelt állatfajban tulajdonképpen önmagát tiszteli, imádja, a totemkultusz lenne eszerint az első szociális jellegű vallás. Durkheim egyoldalúan szociológiai magyarázata nem felel arra a kérdésre, hogy a közösség miért tekinti a totemállatot saját inkarnációjának és miért tiszteli azt? Lang elmélete, amely a névadással magyaráz, a lényegtelen szerepét túlhangsúlyozza és nem érteti meg azt, hogy a névkeresési törekvés miért éppen valamely állatfajjal való azonosítást használ fel. Különböző is sem az első, sem a második magyarázat nem méltatja figyelemre a külházasodást, amely pedig az újabb felfogás szerint a totemizmus szerves része (Frazer). Danzel szerint az állat tárgyi mivolta valamely lelki állapot kifejezésére szolgálhat. Már Swedenborgnak is feltűnt, hogy az állati külső mennyire alkalmas bizonyos ösztöntörekvések kifejezésére. A mindennapi életben is szokásos bizonyos embertípusokat valamely állatfajjal hasonlítani össze. Freud mutatott reá hangsúlyozottan, hogy a totemállat emberi ösztönök kifejezésére szolgál. Szerinte a totemizmus lényeges jegye a külházasodás, ami az Ödipusz-komplexum gátlására szolgál. Elméletével részletesen foglalkozunk a házassággal kapcsolatban. Eóheim a fa-

és kőtotemeket, az ausztráliai csurungákat is vallásos nemi jellegűeknek tartja.

Amint kitűnik, a természeti népek életét iratlan, de annál erősebb szabályok irányítják. Életük a törzs szigorúan lezárt, merev formáján belül folyik le, egyéni életformáról szó sem lehet.

Jóllehet a totemizmus egyike a legerősebb társas alakulatoknak, mégis a közösség felbomlását készíti elő azáltal, hogy kitermeli magából a főit, a vezetőket, aki a következő fejlődési fokon mint hős vagy isten döntő szerephez jut. Míg itt a főnök, vagy később a király személyében a társadalom és vallás egyesül, addig a hősök és istenek korában a kettő szétválik.

A főnök személyét igen sok tilalom veszi körül. Más ruhában jár, más eledelt eszik, más házban lakik, általában más életrendet folytat, mint a törzs tagjai. Ezekben a korlátozásokban egyes kutatók a közösség bosszúját látják vele szemben azért, mert föléje került. Viszont a törzs tagjait is számtalan tilalom különíti el a főtől, ezek által a főnök védi hatalmi helyzetét a törzssel szemben. A főnököt érinteni halál, viszont az ő érintése gyógyulást hozhat. Az érintési tilalom néha csak a fejre vonatkozik a *pars pro toto* alapján. Tilos a főnök ruháját, életét érinteni és házába belépni. A dél-indiai todáknál csak csütörtökön lehet vele tárgyalni, de akkor is csak bizonyos távolságból. A melanéziai trobriándok szerint a főnök fejének mindig magasabban kell lenni a többiekénél, ezért leginkább emelvényen fogadja alattvalóit. Aki közeledik feléje, így köszön: „Állj fel!”, erre a főnök feláll és meghajtott derékkal mennek feléje.

A szigorú törzsi közösségből kifolyóan a magántulajdont nem ismerik olyan mértékben, mint mi. Beosztásról, előrelátásról szó sincs, hiszen a közösség gondoskodik róluk. A dolgok értékét nem ismerik, amijük van, szívesen megosztják másokkal. Feltűnő, hogy a magántulajdonnak nincs olyan értéke, mint nálunk, és mégis kutatják a tolvajt. Levy-Bruhl szerint azért, mert az értéktárgy náluk úgy tartozik a tulajdonoshoz, mint a fej, vagy kéz, aki elvesz valamit, az a tulajdonos életét tartja a kezében és meg is ölheti. A tolvaj kutatásának módja is mágiikus szertartás keretében folyik le. Az új-guineai kai-törzs

például botot szúr a földbe és a tetejére edényt tesz, amely mindaddig inog, amíg a falu lakosainak elmondása közben a tolvaj nevéhez nem érnek. Az illetőnek, akire a tolvajlás vádja esik, örökre, vagy legalább is hosszú időre el kell hagyni a falut.

6. *Nyelvük.* A természeti népek nyelve sokat megmutat lelki beállítottságukból. Beszédükben a pantomimika és levegőbe rajzolás nagy szerepet játszik. A szavak önkényes jellegéről nem tudnak, dinamikus tárgyként fogják fel azokat. A név és dolog közti kapcsolat szerintük széttörhetetlen. A szó úgy hat, mint maga a jelzett dolog, vagy személy. Valaminek vagy valakinek a nevét tudni annyit jelent, mint azt hatalmában tartani. Éppen ezért a nevüket nem igen mondják meg idegennek. Közép-Ausztráliában mindenkinek van titkos neve is, amit csak törzsbeliiek tudhatnak. A celebesi tolampusok nem írják le nevüket, mert ezzel a lelküket adnák oda. Az eszkimó Óreg korában új nevet vesz fel remélve, hogy ezáltal megfiatalodik. Ha a bangalo néger nevét kimondják, miközben vadászaton jár, nem lesz szerencséje. Többek között a kaffereknél is külön asszonynyelv van, az asszony férfirokonai nevét nem ejtheti ki, sőt olyan hangsúlyos szótagot sem, ami nevükben előfordul. Viktóriában és sok más helyen a halott nevének kimondása a halott szellemének megidézését vonja maga után. Igen gyakran a főnök és más különleges társadalmi helyzetű emberek neve is tabu. Név helyett felséget, nagyot stb. mondanak.

Mivel a szó a tárgytól nem vált el, szavaik konkrétak, igen gyakran a teljes szituációt jelzik. A braziliai bakairi törzsnél pl. a kchopö a felhőt, esőt és vihart egyaránt kifejezi. A dologban a vele végzett cselekvés bennfoglaltatik, így a golyóban a lövés fogalma is.

Beszédük konkrét mivoltánál fogva sok metaforát tartalmaz Werner Heinz szerint a hasonlat eredete a tabu. A metaforában tehát elfojtott dolgokra való célzás van, gondolatukat nem mondják ki, de burkolt formában mégis közlik.

Beszédük konkrét természetéből következik, hogy az elvont fogalmakat nem ismerik. Tűzföldön például még a jó és rossz fogalma sem található meg, holott helyeslő, vagy elítélő véleményük minden cselekvéssel kapcsolatban van. A mande-néger az „előtt” határozószót a szemmel, a „benne” határozószót pedig

a hassal fejezi ki. Minden madárnak, hálnak van neve, de gyűjtőfogalmakat nem ismerik.⁴

A hang színezése tartalmi különbségek megjelölésére is szolgál. Szudánban a fokozást mély, közepes és magas hanggal fejezik ki, a passzívumot és aktívumot szintén a mély és magas hang alapján különböztetik meg.

Az olvasást, általában a könyvet varázsló eszköznek tartják. A becsuána néger kételkedik, hogy a könyvön keresztül valaki szólna hozzá, mert nem hall semmit. Levelet viszont nem szívesen kézbesítenek attól való félelmükben, hogy az közben megszólal.

Láttuk a természeti népeket mindennapi életükben, természettel való viszonyukban, foglalkozásuk közben. Megismerkedtünk táplálkozásukkal, öltözködésükkel, lakásukkal, beszédükkel, egész törzsi életükkel. Megfigyelhető volt, hogy ebben a sokféle élethelyzetben egyformán a mágiára beállított magatartást tanúsítanak. Ebben a viselkedési módban mindnyájan hasonlítanak. Igen konzervatívok, egyéni magatartást nem igen találunk, törzsi előírásaikhoz a legszigorúbban ragaszkodnak. Szemléletük reális és konkrét, ezért gondolkodásukban sok a jelképes vonás. Érzelmi életüket az animizmus teszi egységessé. Ezekben a vonásokban a művelt ember alacsonyabb fejlettségű egyéneire emlékeztetnek, a gyermekekre és a működéseiben megzavart idegbetegek némely megnyilvánulására.

III. Különleges, ünnepi élethelyzeteik.

A természeti népek mindennapi életének ismertetése után rátérek különleges élethelyzetekben való viselkedésükre. Szó lesz először az ünnepekről és azzal kapcsolatosan a művészetekről, majd egyes nevezetesebb alkalmakról, így a beavatásról, házasságról, gyermekszületésről, háborúról és halálról. Az utóbbival kapcsolatban kitérek a betegséggel szemben tanúsított magatartásukra s a halál utáni élet elképzelésére.

1. *Ünnepek, művészetek.* Amit mi szóban mondunk el,

⁴ Ilyen jellegű pl. a magyar állattenyésztésben használatos kondás, ménee, gulyás stb. szóalkotás.

azt ők ünnepi szertartásban, játékban fejezik ki. Ezért az ünnep nagyobb szerepet tölt be a természeti népeknél, mint nálunk. A totemkorban jelentkezik először a kifejező művészet, még pedig legelőször a tánc. A táncban a nők kezdetben csak nézőként szerepelnek. Amikor a vegetációs ünnepek orgiasztikus jelleget öltenek, tevékenyen vesznek abban részt. A táncot eleinte csak énekkel kísérik, zenével nem. Énekeik tárgya a természet, különösen a termékenység, az ünnep és később a munka. A zenét ünnepi alkalmakra tartják fenn, szellemek megidézésére, harci előkészületekre, családi eseményekre. Az egyöntetű ütembeosztás, végnélküliség jellemzi.

Az ünnepen igen nagy jelentősége van a szerepes játéknak. A szerephez festik magukat, vagy maszkot használnak, a totemisztikus közösségekben igen gyakran állatmaszkot. A néplélektani munkák szeretik hangsúlyozni, hogy a természeti ember mennyire azonosítja magát szerepével. Viszont Huizinga szerint a természeti népek nagyon is tudatában vannak a játék hangulati jellegének, de azért komolyan csinálják azt.

A totemisztikus kor jellegzetes irodalmi alkotása Wundt szerint a mese és mítosz. Ezeknek i[®] főként állat a tárgya és csak ritkán az ember. Gyakran van szó emberek és állatok házasságáról is. Ez a freudi felfogást erősítené, amely szerint az állatok emberi vágyak, ösztönök szimbolikus kifejezései. A mesékben és mítoszokban szükségszerűség nincs, okiság helyett egymásutániség szerepel, a történet célja nem tudatos. Íme egy ausztráliai mese: „Néhány asszony kiment a mezőre gyermekeivel együtt, hogy fűmagvakat gyűjtsenek. Találnak egy szarkát, megkérik, hogy vigyázzon a gyermekeikre, amíg ők a magvakat gyűjtik. Mikor visszajönnek, a gyermekeket nem találják sehol, mert a szarka egy üreges fában elrejtette őket. Az asszonyok hallják ugyan a gyermekek kiabálását, de mégsem találják meg őket és nélkülük menne haza. A szarka eltűnt”.

Játékaikat, mítoszaikat és meséiket a „minden vagy semmi” reakció jellemzi. Ha abbahagyni kényszerülnek, nem tudják folytatni, előről kezdik az egészet. Kihagyni egy részt, vagy ismételni azt, számukra lehetetlen. Viszont egyszeri hallásra, látásra hosszú, bonyolult meséket, történeteket tartanak

meg. Emlékeztük élénken szemléletes, amit tájleírásaik bizonyítanak.

Világképükben híven tükröződik szinesztétikus érzékelésük, vagyis a különböző érzékelési mezők összeolvadnak náluk. Mexikóban például a világtájakat színnel jelölik, a piros szín kelet, a fekete nyugat, a fehér észak és a sárga dél. A kínaiak nem tartoznak ugyan a természeti népekhez, de hasonló szimbolizmus igen jellegzetesen megvan náluk.⁵

A rajzolásban Wundt az ismétlődést emelte ki; elsősorban vonalak, a háromszög és a kör gyakran visszatérő mozzanatok. Ezek az egyszerű vonalak díszítésre és varázslásra szolgálnak, a rajz ugyanis megóv a csapásoktól, betegségtől. Festészetük nélkülözi a perspektívát, helyesebben a perspektíva szubjektív jellegű. Az ellenséget törpének, magukat óriásnak rajzolják, hogy fölényüket kifejezzék. Thurnwald szerint az érdeklődést a rajzban nem a minőséggel fejezik ki, mint mi tennénk, hanem a mennyiséggel.

Plasztikájuk mereven, nyugalmi helyzetben örökít meg személyeket. Thurnwald, a Salamon szigeteken szerzett tapasztalatai alapján ennek magyarázatát abban találja, hogy elsősorban a; halottakat mintázzák meg.

Ugyancsak a totemkorban jön létre a kerámia. Az edények igen gyakran emberi fejet ábrázolnak. A szobrászat és építőművészet ebben a korban még ismeretlen. Művészetük általában az alany kielégülésére szolgál, objektivációra nem törekszik.

Az ünnepekkel és művészetekkel kapcsolatban meg kell emlékeznünk egy érdekes szokásról, a potlatchról, ami különösen Brit-Kolumbiában és Melanéziában ismeretes. Ez abból áll, hogy bizonyos ünnepeken a törzsek vagy annak részei egymásnak ajándékokat küldenek. Az ajándékozást bizonyos időn belül

¹ Ismeretes következő világbeosztásuk:

Ehér	piros	fekete	sárga	zöld
tigris	madár	harcos	földesúr	sárkány
szárazság	meleg	hideg	nedvesség	szél
cspős	keserű	sós	édes	savanyú

a megajándékozott fél köteles viszonzni, még pedig az eredetit felülmúló mértékben. A szokás célja nem a nyereség utáni vágy, hanem társadalmi hírnév, dicsőségkeresés, a vetélkedésben való győzelem, a hatalom jelképezése.

2. *Beavatás.* A serdülőnek a felnőttek társadalmába való bejutását legtöbb természeti népnél bizonyos szertartáshoz kötik. Eeik szerint a beavatási szertartások ünnepélyesebbek a házassági rítusoknál. A serdülő a beavatás által nyer jogot a nemi életre, a vallási közösségbe ekkor lép be, általában véve ettől kezdve vannak jogai és kötelességei a törzsön belül.

A beavatás ünnepélyesen inkább csak a fiúknál történik, de a leányoknál is megkívánnak bizonyos életrendi változást ebben az időben. A leányt elkülönítik, bizonyos ételektől tartózkodnia kell és vigyáznak arra, hogy a nap ne süssön reá. Ezekkel a tényekkel a fejlődését szinte lassítani akarják és meggátolják azt, hogy szexuális életet éljen. A Nyassza-tó északi partján az awa-nkonkok bezárják az első menstruáció után a leányt hasonló korú társaival egy elsötétített házba, amelynek földjét száraz banánlevelekkel teleszórták, hogy lábuk ne érje a földet. A konyhóban tüzet gyújtani nem szabad. A házat awasungának hívják, ami annyit jelent, hogy „a leányok, akiknek nincs szívéük”. Jellemző, hogy éppen akkor szeretnék őket érzéketleneknek feltüntetni, amikor a szerelem ideje eljött. Némely helyen a serdülő leány elkülönítése igen sokáig tart, Új-Írlandban például 5 évig. Borneon az elkülönítés olyan szigorú, hogy még a családtagok sem látogathatják. Mikor kihozzák börtönéből, nagy ünnepet rendeznek, amelyen egy rabszolgát megölnek és annak a vérével bekenik a leányt. Az újjászületést akarják ezzel szimbolizálni.

Frazer az elkülönítést nem a nemi élettől való távoltartással, hanem a menstruációs vértől való félelemmel magyarázza. Tagadhatatlan, hogy ez a félelem megvan, különösen az első mensszel kapcsolatban. Az Egyesült-Államok egyes indián törzseinél az asszony a menses idején köteles elhagyni a falut. Brit-Kolumbiában ugyancsak az indiánok azt hiszik, hogy a nyilak használhatatlanokká válnak, ha egy menstruáló asszony átlépi azokat. Az eszkimók úgy gondolják, hogy nem lesz szerencsés a vadászatuk, ha ilyen asszonnal találkoznak. Frazer azonban

nem ad feleletet arra nézve, bogy mi a menstruációs vértől való félelem oka. Lehet, hogy ez a félelem fokozott nemi vágyakat fejez ki. Egyes természeti népek az élet székhelyét a vérbe teszik és annak látásában szentségtörést érznek.⁶

A leányok nemi érésével kapcsolatos szokások tárgyalása után térjünk át a fiúkéra. A fiúk elkülönítése is szokásos ebben az időben. Egyes helyeken, például a trobriándoknál a fiú elköltözik hazulról a „férfiház”-ba és ott marad egész a házasságáig.⁷ Ha nincs is ilyen férfiház, akkor is elkülönítik, különösen a beavatási szertartást közvetlenül megelőző időben. A carrier-indiánoknál 3-4 napot tölt medvebőrbe bujtatva az erdőn.

Maga az avatási szertartás sokkal ünnepélyesebb keretek közt megy végbe mint a lányoknál. Az idősebb nemzedék a beavatandó phallosán sebet ejt, akár circumcizió, szubincizió, vagy más alakban. Ennek a ténynek az értelmezésével a pszichanalízisen kívül nem igen foglalkoztak, úgyhogy most az ő értelmezésüket adom Róheim megvilágításában, aki Közép-Ausztráliában végzett ide vonatkozó kutatásokat és megállapításai elsősorban erre a területre, az araltakama-szertartásra vonatkoznak. Róheim szerint a szertartás által az apák a fiút saját társadalmukhoz kapcsolják, s ezzel az anyától elszakítják. Ezért tilos nőknek a szertartáson való részvétel. A fiúnak eddig nem volt szabad nemi életet élni, most bemutatják neki szimbolikusan a koitust és megengedik, hogy részt vegyen benne, de csupán az anya kizárásával, nehogy a fiú incestuszt kövessen el. A nő szimbolikusan van jelen a szertartáson, a homokba és a hátukra festett kocentrikus körökben, ami Róheim szerint az uterust jelenti.⁸ A nemi szervén ejtett seb által a fiúban kasztrációs félelem ébred, ezzel büntetik őt régebbi nemi, esetleg az anyára irányuló vágyaiért. A közösségükbe való fel-

⁶ A vérrel való misztikus tilalmak különösen kifejlődtek egyes kulturális vallásokban, pl. a régi zsidóságnál.

⁷ A lykurgosi törvényekben, sőt egyes magyar vidékeken is fellelhető ez a szokás nyomokban.

⁸ E jelvények alighanem labirintusok, melyek az alvilágba való jutás és újjászületés folyamatát érzékeltetik a női születés-halál misztikával L. Kerényi: „Labyrinthofi”. Laureae Aquincenses II, 1941.

vétel által viszont a megbocsátásukat is kifejezik és az együtt-
 érzés jeléül magukon is újra végrehajtják a műtétet. Róheim
 magyarázata egyoldalúnak tűnhetik fel, de kétségtelen, hogy
 a szertartást így eddig csak neki sikerült egységes rendszerben
 értelmezni.

A beavatási szertartás nemi és más vonatkozásaiban azt
 fejezi ki, hogy a serdülő számára új élet kezdődik, amely nem
 egyenes folytatása az előzőnek, hanem az újjászületés jellegé-
 vel bír.

3. *Házasság.* A házasság a természeti népeknél egyszerű-
 nek látszik, mert csupán testi és anyagi közösség. Lelki közös-
 ségre nem törekednek, a kultúrembernél pedig éppen ez teszi
 bonyolulttá a házasságot. Viszont a törzs a maga szabályaival
 annyira beleszól a társválasztásba, hogy ez külsőleg igen erős
 korlátozást jelent.

A szerelmet rendkívüli dolognak tartják, mert nem értik,
 hogy például egy nő miért éppen csak egy bizonyos férfit akar.
 Ha a szerelem; lelki kötöttsége ritka dolog is náluk, a varázslás
 sokféle módját üzik, hogy valakit testi társuknak megnyerje-
 nek. Az ilpindza, a körülkerítés Közép-Ausztráliában a követ-
 kezőképpen megy végbe: Asszonyt rajzolnak a homokba, majd le-
 teszik mellé a bűgőfát és különböző díszeket. Ezekre ráolvas-
 nak, vagyis eléneklik felettük a varázsigé megfelelő részét
 A férfi közben feketére festi homlokát és piros karikával kere-
 tezi a szemét, majd a lerakott holmikat lassan magára veszi.
 Azután teljes díszben leül és a többiek ráolvasnak. Ha ez meg-
 történt, a siker biztos tudatával megy az asszonyok közé, nincs
 asszony, aki ellenállna neki.

A vonzódást nemcsak varázslással, hanem álommal is elő-
 lehet segíteni. Kamcsatkában ha a férfi azt meséli, hogy álmá-
 ban megkérte a leányt és az igent mondott, a leány köteles hozzá
 menni feleségül.⁹

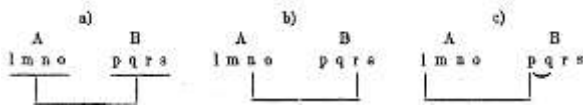
A leánytól legtöbb helyen nem kívánnak virginitást, a
 deflorációt – ha az még nem történt meg – szívesen rábizzák
 a papra, vagy más idősebb emberre, mert fájdalmas voltától

⁹ Suetonius érdekesen írja le, hogy Claudius császár is babonás örületében
 teljesen reálisnak fogta fel az álmot és megölette azt, akiről haragosa beszűgta,
 hogy álmában a császár ellen látta törni.

idegenkednek.¹⁰ A defloreálást több helyen mesterségesen végzik, így például kövel.

A házasság a totemisztikus szervezetben szigorúan exogám, ami által az incestus szülő és gyermek, valamint testvérek között lehetetlenné válik. Vannak, akik a külházasodás e magyarázatát nem fogadják el, pedig igaza van Frazernak, hogy a törvény sohasem tilt olyant, amit nem kívánnak.

A külházasodás lehet patrilineáris, vagy matrilineáris, azaz a leszármazás folytatódhatik apai vagy anyai ágon. Mindkét esetben három változatát ismerjük. Ha a törzs két részét, klánját, A és B betűvel jelöljük, a szubklánokat, alrészeket pedig kis betűvel, akkor ez a háromféle változat a következőképpen alakul: a) Az A klán tagja a B klán bármely tagját választhatja élettársául, b) Az A klán bizonyos szubklánja a B klánnak csak meghatározott szubklánjából való egyénnel köthet házasságot. Ez annyira kötött, hogy majdnem endogámiának felel meg. c) Az A valamely alcsoportja csak a B valamely alcsoportjából szerezhet magának élettársat úgy, mint az előző esetben, de a gyermek nem tartozik sem az anyára, sem az apa szubklánjához, hanem egy harmadikhoz és szintén csak előre kijelölt szubklánból házasodhat. A háromfajta exogámiát Wundt a következőképpen ábrázolja:

Ha a házasság megfelel a törzsi kívánalmaknak, a házasságkötés maga igen egyszerűen megy végbe. Közép-Ausztráliában a férfi egyszerűen elviszi a nőt és magáévá teszi, ettől kezdve házastársak. Van a nő átadásának itt egy ünnepélyesebb módja is, de ezt a gyakorlatban nem igen csinálják végig. Ez a következő lenne: Mindketten ünnepélyesen felöltöznek és reggel elindulnak a maguk dolgára. A férfi vadászik, a leány mag-

¹⁰ Ennek maradványa volt a *ius primae noctis*, de más megokolással.

vakat gyűjt. Este a férfi ad a leánynak a vadászsákmányából húst, amit a leány továbbad anyjának. A leány ezután leül a férfi mellé, de nem szól egy szót sem. Így megy ez két-három napig. Akkor a leány szélfogót csinál, amit ha a férfi meglát, örömmel siet oda. Ez azt jelenti, hogy a leány a férfival akar maradni. Akkor este külön tüzet raknak és hátat fordítanak egymásnak. Végül is az asszony megfordul, egymáséi lesznek s ezzel a házasság megkötetett.

A melanéziai trobriándoknál a leány szüleinek beleegyezése szükséges a házassághoz, mert a matrilineáris leszármazás következtében a leány rokonai tartják el az új családot. A házasságot egyszerűen úgy kötik meg, hogy éjjel együttmaradnak és reggel együtt étkeznek, a közösség ebből megállapítja a házasság létrejöttét. Ekkor a nő szülei ajándékot küldenek, ez a beleegyezés jele. A férfi szülei viszonozzák az ajándékot, nagyon ügyelve arra, hogy az ajándék értéke legalább ugyanakkora legyen. Ez a kölcsönös ajándékozás néha két évig is eltarthat. A fiatalok aztán gyorsan új házat építenek maguknak, mert nem jól érzik magukat a szülői háznál.

Hogy monogám, avagy poligám házasság volt előbb, s melyik fejlődött a másikkól, jelenlegi adataink alapján nem dönthető el. *Schmidt* a monogám „házasság elsőbbségét” vallja s ezt azzal bizonyítja, hogy a jelenleg még létező „ősnépek” ebben a házassági formában élnek és mondáikban igen gyakran szerepelnek az ősszülők, még pedig szintén monogám házasságban. Sajnos, nincsenek kielégítő bizonyítékaink, amelyek alapján valamely népet ősnépnek tekinthetnénk, s a mondabeli ősszülőben való hit sem elégséges a monogámiának, mint eredeti házassági módnak a feltevésére.

Nemcsak a szerelmet óhajtják megszerezni varázslással, hanem a házastárs hűségét is. A ceyloni weddáknaál zsinórral kötik át egymást, az öv megóv a hűtlenségtől. A nálunk szokásos gyűrűváltásnak valószínűleg ez a primitív mágikus eljárás az alapja.

Ha az élettársak közül valamelyik meghal, megvizsgálják, hogy nem az élettárs kívánsága hozta-e létre a halált. A gondolatnak ebben is hatóerőt tulajdonítanak. Kalabarban a tengerbe dobtak egy asszonyt, mivel a testvér vallomása sze-

rint pár nappal előbb ura halálát kívánta és a férj tényleg meg is halt.

Az özvegyeket szintén sok tilalommal veszik körül, hogy a kísértésektől megóvják. Brit-Kolumbiában a shusvapoknál a gyászidő alatt elkülönítve élnek, még edényeikből semhetnek mások. A kunyhóhoz vadász nem közeledhetik, mert az szerencsétlenséget hozna reá. A gyászolók túskebokron aludnak, hogy az elhalt szellemét távoltartsák.

4. *Gyermekszületés.* A születés kérdésével a természeti népek kevesebbet foglalkoznak mint a halállal, a halál kínzóbb rejtély számukra az életnél.

A nemi élet és a fogamzás összefüggését igen sok helyen nem ismerik fel így azt állítják, hogy a gyermeket az ősök és az anya hozzák létre. Ez az elmélet különösen a totemisztikus közösségekben jelentkezik, azért fogamzási totemizmusnak nevezik. Frazer szerint az egész totemizmus ebből ered. Ezt az állítást nem vehetjük igazoltnak már csak azért sem, mert éppen Frazer másutt azt állítja, hogy a fogamzási totemizmus átmenet az egyéni totemizmusból a törzsibe. A totemizmus gyökere tehát nem a fogamzási felfogás, hanem – amint már tárgyaltuk – emberi ösztönök általános projekciója állati szimbolizmusokba.

A fogamzási totemizmus a különböző helyeken különböző alakot ölt. Két fajtát tárgyalom, az ausztráliait és a trobriándoknál levőt. Közép-Ausztráliában azt hiszik, hogy az ősök haláluk utáni vándorlásuk közben a csurungába, azaz bizonyos varázsos fa- vagy kőtárgyba költöznek. Innen rajzanak ki a nőkbe, hogy újjászülessenek. Róheim a csurungát phallos-szimbólumnak tartja, vaginalis jelekkel. A természeti népeknél a külvilág és a személy fogalma nem különült el egymástól és külső hatásnak fogják fel azt, aminek ők maguk az okai.

A trobriándok szintén azt gondolják, hogy az ősök születnek újra bizonyos idő múlva a szellembabákban. Ezek a tenger alján várják az anyába bekerülésüket, ami fürdés által is bekövetkezhet. Éppen ezért a leányok óvakodnak a tengerben fürdeni, ha zavaros, nehogy másállapotba kerüljenek. Arról viszont tudnak, hogy virgonak nem lehet gyereke, még pedig szerintük azért, mert a szellembaba nem tud a testükbe jutni.

A meddőséget nagy csapásnak tartják és mágikus eljárásokkal védekeznek ellene. A meddőség már azért is csapás, mert esetleg a földet is terméketlenné teszi. A baganda-néger elkergeti feleségét, ha meddő, mert azt tartja, hogy miatta nem terem a föld. A meddőség elleni mágikus védekezésre igen jó példa a Babar-szigeten használt eljárás. A meddő asszony magához hivat egy sokgyermekes apát, maga pedig piros gyapjából készült babát vesz az ölébe, mintha szoptatni akarná. Akkor a férfi egy madarat lábánál fogva az asszony fejéhez érint, mondván: „Oh Upulero, fogadd el ezt a madarat, küldj egy gyermeket”. Majd az asszony felé fordul, aki kijelenti, hogy a gyermek már megérkezett, sőt szopik is. Az idegen apa azután a férj feje fölé tartja a madarat egy varázsfórmula kíséretében. Végül a madarat megölik és imádkozva a házi oltárra helyezik. A szertartás után jönnek az asszonynak szerencsét kívánni, hogy másállapotba került.

A terhesség idején sok tilalomban van része nemcsak a nőnek, hanem a férfinak is. Ugandában azt vélik, hogyha a terhes nő sőt eszik, gyermeke beteg lesz, Nias szigetén a férfinak sem szabad felesége graviditása alatt kígyót ölni, terhet hordani, mert az szerencsétlenséget hozna az egész törzsre. Ami a nőnek tilos, mint például a teherhordás, az káros a férfirra, sőt a törzsre is. Az evési és foglalkozási tilalmak mellett igen szigorúan megkivánják a nemi megtartóztatást is nemcsak a terhesség alatt, hanem a gyermek megszületése után jó ideig, leggyakrabban amíg a gyermek beszélni kezd. A nemi megtartóztatás egyes helyeken a férfirra nemcsak feleségével, hanem más nőkkel szemben is kötelező.

A terhességhez, különösen az elsőhöz sok szokás fűződik. A trobriándoknál például nőági rokonaitól az asszony ruhaféléket kap. Mielőtt azt ünnepélyesen ráadnák, megfürdetik, a bőrt kikészítik és virágkoszorút tesznek a fejére, hogy szép legyen.

A szülést szintén sok mágikus szertartás kíséri, amelyekkel az asszony fájdalmát kívánják könnyíteni. A malájok minden ajtót kinyitnak, az új-guineai férj leveti szeméremövét, hogy könnyebben menjen a szülés. A férfi azzal gondolja magára venni felesége szenvedésének egy részét, hogy maga is le-

fekszik és diétát tart. Az utóbbiban a gyermekkel való azonosítása is látszik. A legjellemzőbb ebben a couvadenak nevezett szokásban az, hogy amíg a férfi fekszik, a nőnek több helyen, így a baszkoknál, a Tűzföldön már a születést követő napon dolgoznia kell, mert ezt tartják egészségesnek.

A nehéz szülést, az abortuszt szerencsétlenségnek tartják az egész törzsre nézve. Emiatt az eső elmaradhat, éhínség támadhat.

A gyermekágyas asszony tabu. Taitin három hétre elkülönítik, ételt nem érinthet, úgy etetik. Csak nőekkel érintkezhetik, s gyermekét sem szabad érintenie. Ezek a távortartási tilalmak az asszonyt és gyermekét a férfi agresszív törekvéseivel szemben védik.

Több helyen szokásos a gyermekek kitevése, illetőleg a gyermek megtartása a szülőtől függ. Másutt viszont szokások szabják meg, mikor kell a gyermeket kitenni. Viktoria-Nyanzán az ikrek kitevése kötelező, Belga-Kongóban kiteszik azt, akinek felső fogai nőnek ki először.

Ahol a leszármazás matrilineáris, az anya leánygyermekét kíván, mert családja élete benne folytatódik és ő öröklí a család jogait, kiváltságait. Ebben az esetben nem az apa, hanem az anyai nagybátya neveli és az felelős érte. Jellemző, hogy a trobriándoknál a matrilineáris rendszer mellett sem fogalalkozhatik a gyermek nemi életével a nagybácsi, hanem csak az apa, helyesebben az anya férje, hiszen az apa szerepét a fogamzásban tagadják. Az apa és gyermek testi hasonlóságát a szülők közti nemi élet hatásának tudják be.

5. *Háború.* A természeti ember mindennapi élete és életének ünnepélyes alkalmai, mint a beavatás, házasság és gyermekszületés egészen a törzsön belül folyik le. Szinte egyetlen esetben érintkeznek a törzsek egymással, még pedig a háborúban. Wundt szerint a háború éppen a törzsi elkülönülés eredménye, amikor az ősemler hordában élt, a fegyvert csak vadászatra használták. Az bizonyosnak látszik, hogy az intézményes háború akkor vált lehetségessé, amikor az emberiség intézményes, törzsi kereten belül kezdett élni, de nem valószínű, hogy a hordában élés megtörténhetett ellentétek nélkül, hiszen a hordaállapot is már bizonyos érdekközösségek kialakulását jelenti.

A törzs háborúba indulása előtt jósoldat magának a háború kimenetelére vonatkozólag. A csatát csak akkor nyerhetik meg, ha jó előjel mutatkozik, mert az igazi csata a jósolásnál dől el, a többi már csak annak befejezése. A zuluk például vizet forralnak és nézik, melyik oldalon fut ki, feléjük, vagy az ellenség felé. Megtörténik az is, hogy a kedvezőtlen előjel ellenére is elindulnak, különösen akkor, ha az ellenség már a határakon áll. Ilyenkor az életösztön diadalmaskodik a babona felett. Ha pedig a háború halasztható, képesek a mágikus eljárásokat éveken át ismételni mindaddig, amíg az előjelek kedvezőknek bizonyulnak számukra.”

A fegyverek szentek, avatatlanoknak, asszonyoknak, gyermekeknek nem szabad érinteni azokat. Még béke idején is különös gonddal vigyáznak rájuk, nehogy varázserejüket elveszítsék. Jóllehet a harcban minden a szellemektől függ, fegyvereik készítésére mégis nagy gondot fordítanak.

A harcosoktól a harc idején, sokszor előtte és utána is megtartóztatást kívánnak, különösen nemi téren. Közép-Borneóban tilos a harcosnak szövőszéket és női ruhát érinteni, mert ez elveszi az erejét. Másutt a harcosok nem is beszélhetnek feleségükkel. A nemi tilalom értelmezése világos, a harcos háború idején minden figyelmét és erejét a háborúra összpontosítsa.

A harcot leginkább reggel korán kezdik, ha lehet, rajtaütéssel. A győzelem biztos tudatával indulnak jó előjel esetén és ha valaki mégis meghal közülük, képesek azonnal megfutni, mert ezt a szellemek haragjának tekintik.

A háborúból való győzelmes hazatérés is újabb korlátozásokat ad, amiben egyesek az ellenséggel szemben érzett bűntudatuk vezeklését látják. Timor szigetén áldozatot mutatnak be az ellenség lelkének kiengeszteléséért. Táncolnak, énekelnek, az ellenségüket siratják és bocsánatot kérnek tőle. „Ne haragudj reánk, amiért a fejed itt van nálunk...” Háború után az egyes ételektől, italoktól és a nemiélettől való tartózkodás kötelező bizonyos ideig, néha hat hónapig is.

6. *Halál.* A halált és ezzel kapcsolatosan a betegséget is

¹ Ezt a történelmi háborúkból is ismerjük. Nemcsak az ókorban fordultak isteni tanácshoz, hanem még a harmincéves háborúban is igénybevétték az asztrológia segítségét.

varázslatnak, az istenek, démonok haragjának tartják. Ezért áldozatokkal igyekeznek őket kiengesztelni. Fidzsi lakói szerint az isteneket csak a beteg test egy részének feláldozásával lehet kiengesztelni. Azért levágják a gyűrűsujj első perecét, majd a másodikat, néha az egész kezét. Gyógyításra az orvosembert kérik fel, akitől félnek, de akiben bíznak is. A fehér orvosokat a saját varázslóiknál hatalmasabbnak tartják, de hosszas gyógykezelésnek nem engedik magukat alávetni, mert a mágikus erőnek szerintük azonnal hatnia kell. A betegség ellen amulettet is hordanak. Ha a beteg állapota minden mágikus eljárás ellenére is rosszabbodik, igen könnyen sorsára hagyják és nem törődnek vele, mert nem akarnak a szellemekkel kikezdeni. Gran-Chacóban a beteget kiviszik a faluból, otthagyják kiteve esőnek és napszúrásnak, s megkezdik a temetési előkészületeket, hogy minél hamarabb eltemethessék.

Mivel a halál sohasem természetes folyamat, hanem gonosz varázslat eredménye, mindent elkövetnek a varázsló személyének kikutatására. Melanéziában, Polinéziában a haldoklót kérdik meg, Viktóriában a haldokló lábmozgásából következtetnek. Dél-Ausztráliában a legközelebbi rokon a holttestre hajtja fejét az első éjszakán, így akarja álmában megtudni a varázsló személyét. Lehet, hogy álmában olyan valaki jelenik meg, akit eddig nem gondoltak varázslónak, de azért mégis az, mert lehet, hogy éjjel varázsol és maga sem tud róla. Akit varázslónak vélnek, azt megölik. A varázsló megölését sokszor csak képletesen hajtják végre az illető képmásán és egyáltalában nem csodálkoznak, ha az illetőt később életben találják. Eljárásaik hatékonyságában minden tapasztalat cáfolata ellenére hisznek.

Az igen primitív ember nem temeti el halottját, hanem menekül tőle. A totemisztikus korban már elföldelik a halottat; nehogy a halott szelleme bosszút álljon rajtuk. A sírhalmon gyakran lyukat hagynak, hogy a halott szelleme minél előbb eltávozhassék körükből. A halottat azért kötözik meg, hogy az élőkben kárt ne tehessen. Borneón csak azt temetik el, aki betegségben halt meg, a többit titokban elássák. Loangóban nem temetik el az idegeneket, mert nem tudják, hogy lelkük mire képes. Nyugat-Afrikában annyira félnek a haldoklótól, hogy

még a halál beállta előtt eltemetik. A halál beálltára nézve is eltér a véleményük a miénktől. Fidzsi lakói szerint a halál akkor áll be, amikor az egyén elveszti öntudatát.

A halotti ünnep jelentős része az áldozat, amelyen sok mindent eltemetnek a halottal, hogy jól érezze magát és ne jöj-jön vissza.

A természeti népek általában véve mind hisznek a halál utáni élet valamilyen formájában. Akadnak olyanok is, mint az afrikai hererók, vagy ausztráliai guanjik, akik a halhatatlanságot csak a férfiakra korlátozzák, mint ahogy a halottak megövése is némely helyen a férfiak kiváltsága.

A halott a halál után változáson megy keresztül, emberi tulajdonságait az idő múlásával mindinkább elveszti és szellemmel válik. Kilimandszáró bantu törzse szerint földi lakóhelyükön maradnak addig, amíg a törzsből valaki ismeri őket. Ha már nincs többé ismerősük a törzsből, eltávoznak idegen vidékre. A halhatatlanság és a ráemlékezés közti összefüggés itten egészen világos.

A halottak tehát bizonyos mértékig részt vesznek az élők életében, azért teljesíteni kell kívánságukat, nehogy bosszút álljanak. Jelentéktelen személyekkel, gyermekekkel nem igen törődnek a halál után, annál inkább a hatalmasokkal. Melanéziai hit szerint a jók is lehetnek rosszak haláluk után, mert rossz dolguk van és irigykednek az élőkre. A halottak segítenek házat építeni, földet művelni, sőt még varázslóvá is tehetnek. Azért adnak a halottaknak, hogy ők is adjanak, s ha segítségüket nem érzik, a szemrehányással nem maradnak adósok.

A halottak lelkére vonatkozó felfogás igen különböző. A lélek a földi élet idején lakhatik a szívben, vérben, vesében, nemi szervekben, vagy azonosíthatják a lehelettel, lélekzettel. A lelket igen gyakran anyagi valóságnak gondolják. Az esz-kimó szerint a léleknek olyan alakja van, mint a testnek, de finomabb. A huronok szerint a lélek kis ember, feje, karja, teste rövid. Más felfogás szerint a lélek anyagtalan, árnyhoz, lehellethez, álomhoz hasonlít. Ezek a felfogások nem különböző fejlődési fokokat jelölnek, mert igen gyakran párhuzamosan is előfordulnak. Sok olyan elképzelés is van, hogy a lélek má-dár, vagy más állat formájában elhagyja a testet a halál al-

kalmával. A totemisztikus közösségekben az állatokat azért i® tisztelik, mert bennük a lelkek öltenek testet A madagaszkáriak szerint a lélek a szájon keresztül hagyja el a testet, azért nagyon vigyáznunk kell evéskor, nehogy valaki a lelket elvegye; nem is esznek mások jelenlétében.

A halállal kapcsolatosan még ki kell térnünk a természeti népek álomról való elképzelésére is. Szó volt már arról, hogy egyes helyeken a halált álomnak képzelik. Mások szerint az álom a halál országában járás. Az alvót nem szabad felébreszteni, mert a lelke esetleg nem talál vissza a testébe.

Amint kitűnik, a betegség és halál a primitív ember számára nem természeti folyamat, hanem varázslás eredménye, tehát varázslással védekeznek ellene. A halált a maga teljes egészében elfogadni nem tudja, a halottat is élettel ruházzák fel.

A lelket leginkább testinek gondolják, az álmot pedig a halállal kapcsolatos állapotnak.

A természeti ember élete ünnepélyes alkalmában, a beavatáskor, házasságkötéskor, gyermekszületéskor, háborúban és mások halálával kapcsolatban olyan magatartást tanúsít, amelyet a hagyományok tisztelete, a babonás jelentésértelmezés és az események elfogadása mellett kötelességszerűen végrehajtott varázslás jellemeznek. A sorshatalmak engedelmes gyermeke, aki a természet kérlelhetetlen személyes kényszerének érzi a maga kialakulatlan törekvéseiből származó intézményeket.

Mindezekből kitűnik, hogy a természeti ember misztikus ember, még pedig mágikusan misztikus. Érzelmi beállítottságánál fogva a kimondottan értelmi problémák nem érdeklik. A világot és életét nagy egységben éli át A teret idősíti, azaz események láncolatával tölti meg, a mennyiségi különbséget minőséginek érzi, a szellemet materializálja és az anyagot spiritualizálja, külvilága afizikális, olyan mint ő maga, élettel, lélekkel felruházott Nem több és *nem*. kevesebb nálunknál: más lelki törvényeknek engedelmeskedik.

ÁBRAMAGYARÁZAT.

Baloldalt: A termény ünnepélyes szétosztása a trobriándoknál (Malinowski). Lakóház belseje Owa-rahán. Áldozati tánc beavatási ünnepé-
 ott (Bernatzik).

Jobboldalt: Menyasszony és vőlegény teljes díszben (Bernatzik). Sírbarlang Dél-Rhodéziában (Frobenius).

Ábrák „A természeti népek lélektana” c. dolgozathoz.

IRODALOM.

- Bartlett, F. C.*: Psychology and Primitive Culture. Cambridge, 1923.
- Bernatzik, H.*: Owa Raha. Wien, 1936.
- „ „ Zwischen weissem Nil und Belgisch Kongo. Wien, 1929.
- Danzel, Th.*: Der magische Mensch. Zürich, 1928.
- „ „ Magie und Geheimwissenschaft. Stuttgart, 1924.
- „ „ Prinzipien u. Methoden der Entwicklungspsychologie. Abderhaldens Hb. der biol. Arbeitsmethoden, Abt. VI., Teil C. I. Berlin-Wien, 1928. 45-108. 1.
- Frazer, J. Cr.*: Der goldene Zweig. Leipzig, 1928. Bauer H. foird.
- „ „ Totemism and Exogamy. London, 1912.
- Freud, S.*: Totem es Tabu. Budapest, 1918. Pártos Z. ford.
- Frobenius, L.*: Das unbekannte Afrika. München, 1923.
- „ „ Kulturgeschichte Afrikas. Zürich, 1933.
- Graebner, Fr.*: Das Weltbild der Primitiven. München, 1924.
- Hellpach, W.*: Psychologie der Umwelt. Abderhaldens Hb. der biol. Arbeitsmethoden. Abt. VI. Teil C. I. Berlin-Wien, 1928, 109-218 1.
- Huizinga J.*: Homo ludens. Amsterdam, 1939.
- Jung, C. G.*: Wandlungen u. Symbole der Libido. Zürich, 1925.
- Lehmann A.*: Babona és varázslat. Ranschburg ford. Budapest, 1900.
- Levy-Bruhl, L.*: La mentalité primitive. Paris, 1933⁸.
- „ „ L'âme primitive. Paris, 1927.
- Malinowski, Br.*: The sexual life of savages in North-Western Melanesia. London, 1932.
- Preuss, K. Th.*: Die geistige Kultur der Naturvölker. Leipzig-Berlin, 1914.
- „ „ Die Nayarit-Expedition. Leipzig, 1912.
- Beik, Th.*: Das Ritual. Leipzig-Wien-Zürich, 1928.
- Rivers, W. H. R.*: Psychology and Ethnology. London, 1926.
- Roheim Géza*: A csurunga népe. Budapest, 1932.
- „ „ A varázserő fogalmának eredete. Budapest, 1914.
- „ „ Magyar néphit és népszokások. Budapest, 1925.
- „ „ Ethnologie u. Völkerpsychologie. Bericht über die Fortschritte der Psychanalyse in den Jahren 1914-1919. Leipzig-Wien-Zürich 1921. 163-194. 1.
- Schmidt W. u. Koppers, W.*: Gesellschaft u. Wirtschaft der Völker. Regensburg, 1924.
- Tylor, E. B.*: Die Anfänge der Kultur. Leipzig, 1873. Spengel J. W. és Poske Fr. ford.
- ThumwaH, R.*: Ethno-psychologische Studien an Südseevölkern. Leipzig, 1913.
- „ „ Psychologie des primitiven Menschen. München, 1922.
- Werner, H.*: Die Ursprünge der Metapher. Leipzig, 1919.
- „ „ Einführung in die Entwicklungspsychologie. Leipzig, 1933.²
- Westermarck, E.*: Ursprung der Moralbegriffe. Leipzig, I-II. 1907-1909.
- Wundt, W.*: Elemente der Völkerpsychologie. Leipzig, 1912.
- Nagy Maria Ilona.*